

Joanna Cukras-Stelągowska
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

IZABELA CZERNIEJEWSKA,
EDUKACJA WIELOKULTUROWA.
DZIAŁANIA PODEJMOWANE W POLSCE,
WYDAWNICTWO NAUKOWE UMK
TORUŃ 2013, ss. 344

Nakładem wydawnictwa UMK ukazała się kolejna książka traktująca o wielokulturowości, tym razem o charakterze podręcznikowym. Izabela Czerniejewska – antropolog i filozof, doktor nauk humanistycznych w zakresie etnologii (2008, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) jest również cenionym edukatorem i praktykiem, aktywistką Stowarzyszenia „Jeden Świat”, autorką szkoleń dla organizacji pozarządowych oraz projektów edukacyjnych na temat różnorodności kulturowej i antydyskryminacji. Recenzowana książka stanowi podsumowanie doświadczeń własnych, badań empirycznych do rozprawy doktorskiej, jak również analizy literatury przedmiotu, a także dostępnych opracowań materiałów edukacyjnych.

Autorka podkreśla we wstępie, że mimo zaangażowania w kilka opisywanych przez nią projektów, starała się zachować dystans i prowadzić obiektywną narrację naukową. Jej działania projektowe były każdorazowo ewaluowane przez odbiorców, stąd też przez pryzmat reakcji odbiorców stara się ocenić owe inicjatywy w niniejszej książce. Doświadczenie Czerniejewskiej staje się największym atutem *Edukacji*

wielokulturowej. Jako praktyk akcentuje dwa oblicza edukacji wielokulturowej (jej formalną i nieformalną odsłonę). Przedstawia projekty dla różnych grup docelowych: mniejszości narodowych i etnicznych, uchodźców, imigrantów, repatriantów i grupy dominującej, każdorazowo wskazując na dobre strony oraz niedostatki edukacji wielokulturowej w Polsce.

Praca składa się z sześciu rozdziałów. Schemat każdego z nich jest podobny, co daje efekt przejrzystości i logicznej struktury. Czerniejewska wykorzystała metodę obserwacji uczestniczącej oraz przeprowadziła sześćdziesiąt wywiadów (w latach 2006–2008): z osobami odpowiedzialnymi za programy o tematyce wielokulturowości; z nauczycielami i dyrektorami szkół; z osobami odmiennymi kulturowo, odbiorcami programów¹. Ponadto w książce odnajdziemy wnikliwą analizę regulacji prawnych, statystyk, stron internetowych, materiałów edukacyjnych oraz scenariuszy warsztatów.

Rozdział pierwszy sygnalizuje wielość płaszczyzn teoretycznych. Podejmuje wątki wielokulturowości i dominacji kulturowej (relacje większość – mniejszość kulturowa), problem poczucia obcości i zakorzenienia. Została w nim zarysowana polityka wielokulturowości w Polsce, zwrócono uwagę na ważne rozróżnienie między edukacją wielokulturową i międzykulturową. Autorka odwołuje się przy tym głównie do ustaleń polskich pedagogów i antropologów. Co ciekawe, jej badania empiryczne pokazały, że edukacja międzykulturowa na gruncie polskim to przede wszystkim pewien założony ideał, cel do realizacji. W praktyce realizowane są głównie modele edukacji wielokulturowej². W dalszej kolejności przeanalizowane zostały cele i treści edukacji międzykulturowej, jej formalne i nieformalne aspekty (m.in. kursy doszkalające, szkolenia i warsztaty), metody nauczania edukacji wielokulturowej (autorka podaje kilka cennych wskazówek metodycznych).

Rozdział drugi stanowi przegląd mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących Polskę. Prezentuje podstawowe definicje i liczbę

¹ I. Czerniejewska, *Edukacja wielokulturowa. Działania podejmowane w Polsce*, s. 16.

² Tamże, s. 28.

mniejszości narodowych, etnicznych oraz posługujących się językiem regionalnym (według spisów powszechnych z 2002 i 2012 roku), rys historyczny i współczesną sytuację mniejszości. Rozczarowuje zdawkowa charakterystyka poszczególnych mniejszości – tym bardziej, że w dalszej części autorka zajmuje się szczegółowo edukacją tychże grup. Część poświęcona problemom, z którymi dane jest zmagać się mniejszościom w konfrontacji z kulturą dominującą, została wzbogacona o wywiady przeprowadzone w kilku szkołach z językiem nauczania mniejszości, szkołach dwujęzycznych oraz szkołach z dodatkową nauką języka mniejszości. Oddzielnie i szerzej zostały potraktowane szkoły z dodatkowymi zajęciami dla dzieci romskich. W rozdziale odnajdujemy także informacje na temat edukacji nieformalnej dla przedstawicieli mniejszości (głównie wśród społeczności romskiej) oraz edukacji o mniejszościach w polskiej szkole i projektach organizacji pozarządowych dla dzieci i młodzieży, nauczycieli, dziennikarzy. Dla pedagogów szczególnie interesujące mogą okazać się analizy scenariuszy zajęć i przykładów dobrych praktyk integracji. Jednocześnie sporo można dowiedzieć się o niedostatkach tego typu programów. Czerniejewska proponuje, aby poszerzyć je o wiedzę na temat funkcjonowania mniejszości we współczesnym świecie i ich poczucia tożsamości etnicznej (na podstawie opracowań naukowych z tego zakresu). Autorka próbuje pokazać nam wiele aspektów i problemów różnych typów szkół dla różnych mniejszości. Czy nie warto byłoby jednak skoncentrować się na jednej mniejszości bądź jednym typie szkół? Te zagadnienia na pewno zasługują na ujęcie bardziej kompleksowe, to temat na całościową publikację.

Rozdział trzeci podejmuje zagadnienia związane z uchodźctwem. Została w nim zaprezentowana sylwetka uchodźcy, dane dotyczące krajów pochodzenia oraz skala tego zjawiska w Polsce. Czerniejewska wzmiankuje o tekstach naukowych na temat problemu adaptacji w ośrodkach dla uchodźców, prezentuje żmudną procedurę uzyskiwania statusu uchodźcy, dokonuje krótkiej charakterystyki funkcjonowania ośrodków dla uchodźców (odwiedziła ośrodki w Białymstoku i Wołominie). Najciekawszy fragment dotyczy problemów, z jakimi spotykają się przybysze podczas pobytu w Polsce. Należą do nich między innymi: bariery językowe i adaptacyjne, brak kapitału kulturowego,

nieprzychylność społeczności lokalnych, nieprzygotowanie nauczycieli do pracy z uczniem odmiennym kulturowo. Czerniejewska docenia rolę asystentów kulturowych, systemu uczniów-mentorów w Zespole Szkół „Bendarska”, funkcjonowanie świetlic integracyjnych, organizowanie wspólnych kolonii dla dzieci polskich i uchodźczych. Wskazuje jednak na potrzebę intensyfikacji edukacji o uchodźcach w polskim społeczeństwie. Udziela przy tym praktycznych wskazówek, jak przygotować szkołę na przyjęcie dzieci. To następne bardzo szerokie zagadnienie, które mogłoby stać się tematem na odrębną książkę.

Kolejny rozdział poświęcony imigrantom w Polsce został skonstruowany w podobny sposób. Po jego lekturze uzyskujemy wiedzę w pigułce na temat definicji, liczby cudzoziemców w Polsce, rodzajów imigracji, głównych ośrodków naukowych zajmujących się tą problematyką. Czerniejewska odwołuje się także do swoich wcześniejszych badań nad studentami zagranicznymi. Akcentuje bolączki imigrantów, problemy adaptacyjne, a także wątki edukacyjne (edukację szkolną, głównie dzieci wietnamskich, naukę języka polskiego dla cudzoziemców, kwestie związane z przygotowaniem nauczycieli do pracy z młodzieżą innej narodowości – ukazując przy tym luki w procesie dydaktycznym). Poznajemy obecny stan edukacji o imigrantach w polskich szkołach (w tym scenariusze lekcji), jak również projekty społeczne propagujące wielokulturowość.

Rozdział piąty omawia szeroko sytuację repatriantów w Polsce. Z kolei rozdział szósty to vademecum wiedzy o projektach z zakresu edukacji wielokulturowej w Polsce (zostało w nim omówionych i usystematyzowanych czterdzieści projektów, wraz z autorskimi rekomendacjami).

Książka to również obszerny wykaz literatury przedmiotu, aktów prawnych, programów nauczania i podręczników, materiałów edukacyjnych, stron internetowych. Mimo powyższych uwag, należy podkreślić, że jest to ważna pozycja, napisana przystępnym językiem, stanowiąca pewnego rodzaju kompendium skierowane przede wszystkim do pedagogów, edukatorów i działaczy społecznych. Jednakże, moim zdaniem, powinni po nią sięgnąć również badacze, którzy często w oderwaniu od praktyki społecznej konstruują teorie na temat różnorodności kulturowej. Rozumiem, że założeniem autorki była jak

najszerza prezentacja wielu zagadnień, zasygnalizowanie problemów i wskazanie dalszej literatury przedmiotu. Zgadzam się przy tym z recenzją prof. dr. hab. Aleksandra Posern-Zielińskiego, który pisze, że „Autorka w swej monografii przedstawia panoramę działań edukacyjnych w Polsce mających charakter wielokulturowy i międzykulturowy. Celem tego podejścia miała być swoista «mapa» edukacji wielokulturowej, dająca wyobrażenie o skali tych przedsięwzięć, ich profilu, o ich skuteczności i funkcjonalnym (nie)dopasowaniu do aktualnych potrzeb. Drugim ważnym celem autorki była niewątpliwie chęć identyfikacji różnego rodzaju słabych punktów owych przedsięwzięć edukacyjnych”³.

³ Tamże, okładka.

